

ویژگیها، مزیت‌های نسبی و جایگاه استانهای منطقه در اقتصاد ملی کشور (مطالعه موردی)

صمد حکمتی فرید^۱

حیب آقاجانی^۲

دکتر حسین میرزائی^۳

چکیده

برای تحقق اهداف سند چشم انداز ملی لازم است برای هر کدام از استانها و مناطق مختلف کشور نقشی مشخص و آشکار تعریف شده و برنامه ریزی منطقه ای بر اساس آن صورت پذیرد. این مقاله برآنست با ارائه ویژگیها و شاخصهای اقتصادی استانهای منطقه (آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و زنجان) نقش و جایگاه آنها را در اقتصاد ملی مشخص کرده و مزیت‌های آنها را در جهت تحقق اهداف سند چشم انداز مشخص نماید.

در این مقاله پس از ارائه ویژگیهای کلی منطقه، شاخصهای جمعیتی، نیروی کار و کلان استانهای منطقه در مقایسه با کشور مورد بررسی قرار گرفته و مزیت هر کدام از استانها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این بررسی شاخصهای بهره وری نسبی نیروی کار، ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال در سال ۱۳۸۵ جهت شناسایی و اولویت بندی فعالیتهای ۱۵ بخشی

---

^۱ - دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه تبریز (hekmat188@yahoo.com)

^۲ - عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسکو (aghajani1249@gmail.com)

^۳ - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

اقتصاد در هر کدام از استانهای منطقه مورد استفاده قرار گرفته است. رتبه بندی فعالیتها از طریق روش تاکسونومی صورت پذیرفته و در نهایت مزیتهای نسبی هر استان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژه های کلیدی:

مزیت نسبی، سند چشم انداز، تاکسونومی، ضریب مکانی، استانهای منطقه ۲

مقدمه

سالهاست که به هنگام شروع هرگونه فعالیت برنامه ریزی و مطالعه درباره آینده، در همه سطوح خرد و کلان، منطقه‌ای و ملی، کوتاه مدت و میان مدت، این پرسش برای برنامه ریزان مطرح می‌گردد که بدون خطوط راهنمای آینده، چگونه میتوان مسیر توسعه بخش، منطقه یا کشور را مشخص نمود.

در تلاش انجام شده در گذشته، به دلیل نداشتن تصویری از چشم انداز آینده، حاصل و برآیند تلاشهای برنامه ریزی در سطوح منطقه‌ای، بخشی و ملی، به حرکتی هم سو و مورد توافق همگان نمی‌انجامید و هر گاه خطوط کلی سمت و سوی معینی نیز در ذهن‌های استراتژیک تنها چند مقام و مسئول عالی رتبه کشور وجود می‌داشت، مجال و فرصت اعمال گسترده و فراگیر آن به وجود نمی‌آمد.

تهیه و تنظیم چشم انداز آینده، از آنرو که روندهای ممکن و مطلوب آینده را پیش بینی و ترسیم می‌نماید، به اتخاذ موضع و تعیین شیوه‌های برخورد با حوادث و اتفاقات کمک می‌کند و بهره برداری درست و بهینه از منابع و فرصتها را امکان پذیر می‌کند.

همچنین به دلیل آنکه برخی از رویدادها و تحولات آینده خارج از کنترل می‌باشد، تهیه چشم انداز به جهت پیش بینی این تحولات و مقابله با چالشهای آینده پیش روی اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد.

چشم انداز، آمیزه‌ای از ارزش داوریه‌های مبتنی بر ایدئولوژی نظام و واقعیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی جامعه است. با توجه به این که ایدئولوژیها و نگرشهای مختلف و متفاوت، آینده‌های متفاوتی را ترسیم می‌کنند، نخستین گام در پویش برنامه ریزی و آینده نگری، پذیرش یک چشم انداز واحد است. این چشم انداز، تصویری از آینده مطلوب را ترسیم می‌کند که هر گاه در ذهن‌های اعضای جامعه جای بگیرد، مسیر حرکتها و دگرگونیهای آن جامعه هموارتر می‌گردد. برای هر تلاشی که به منظور برنامه ریزی توسعه صورت می‌گیرد چشم اندازی غالب است که به طور صریح یا به صورت ضمنی بر اولویتها و راهبردهای برنامه تأثیر می‌گذارد. هر گاه این چشم انداز به طور صریح تنظیم و ارایه شده باشد، می‌تواند برنامه‌ها را در مسیری هدایت نماید که مطلوب و مورد تایید اکثریت جامعه است. از اینرو، تهیه و تنظیم چشم انداز آینده اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی کشور، بستر مناسبی برای تهیه و تنظیم برنامه‌های پنجساله توسعه فراهم می‌سازد که هم فرآیند برنامه ریزی پنجساله را تسهیل و تسریع می‌نماید و هم در مرحله اجرای برنامه، تحقق هدفهای آن را آسانتر و کم هزینه تر می‌سازد.

در این راستا چشم انداز جمهوری اسلامی ایران جهت دستیابی به توسعه همه جانبه تدوین گردیده است. براساس این سند، در سال ۱۴۰۴ ایران کشوری با هویت اسلامی و انقلابی الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین الملل خواهد بود. در این سال ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و موثر در روابط بین الملل. برای تحقق اهداف سند چشم انداز ملی لازم است برای هر کدام از استانها و مناطق مختلف کشور نقشی مشخص و آشکار تعریف شده و برنامه ریزی منطقه ای بر اساس آن صورت پذیرد. این مقاله برآنست با ارائه ویژگیها و شاخصهای

اقتصادی استانهای منطقه (آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و زنجان) نقش و جایگاه آنها را در اقتصاد ملی مشخص کرده و مزیت‌های آنها را در جهت تحقق اهداف سند چشم انداز مشخص نماید.

روش تحقیق

در این مقاله پس از ارائه ویژگی‌های کلی منطقه، شاخصهای جمعیتی، نیروی کار و کلان استانهای منطقه در مقایسه با کشور مورد بررسی قرار گرفته و مزیت هر کدام از استانها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این بررسی شاخصهای بهره‌وری نسبی نیروی کار، ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال در سال ۱۳۸۵ جهت شناسایی و اولویت بندی فعالیتهای ۱۵ بخشی اقتصاد در هر کدام از استانهای منطقه مورد استفاده قرار گرفته است. رتبه بندی فعالیتهای از طریق روش تاکسونومی صورت پذیرفته و در نهایت مزیت‌های نسبی هر استان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در این بخش ضمن معرفی اجمالی روش تاکسونومی مهمترین شاخصهای به کار رفته در تحقیق تعریف می‌گردد:

- معرفی روش تاکسونومی

روش آنالیز تاکسونومی عددی^۱ یکی از متداولترین روشهای رتبه‌بندی است. تاکسونومی نامی کلی است و به تمام روشهایی اطلاق می‌شود که موارد مشابه از موارد غیرمشابه را جدا ساخته و به صورت رده بندی شده ارائه می‌کند. یکی از مهمترین این روشها، تاکسونومی عددی است. این روش قادر است ضمن رتبه‌بندی یک مجموعه به عنوان یک مقیاس برای تعیین درجه توسعه نیافتگی مناطق نیز مورد استفاده قرار گیرد. تاکسونومی یک روش آماری برای تعیین واحدها یا انواع چیزهای همگن در یک فضای برداری Π بعدی بدون استفاده از رگرسیون واریانس یا آنالیز همبستگی می‌باشد. (بیدآبادی، ۱۳۶۲)

^۱ - Numeric Taxonomy

این روش اولین بار توسط آدانسون^۱ در سال ۱۷۶۳ پیشنهاد شد. و در سال ۱۹۶۸ به عنوان وسیله‌ای برای طبقه‌بندی و درجه توسعه یافتگی بین ملل مختلف توسط پروفیسور زیگموند هلوینگ^۲ از مدرسه عالی اقتصاد رکلا^۳ در یونسکو مطرح شد. این روش یک روش عالی درجه‌بندی، طبقه‌بندی و مقایسه مناطق یا فعالیتها با توجه به درجه توسعه یا درجه پیشرفت آنها می‌باشد. در روش تاکسونومی برای رتبه بندی مناطق یا فعالیتها پس از یکسوسازی و استانداردسازی شاخصها مقدار ماگزیمم هر شاخص به عنوان مقدار هدف انتخاب شده و فاصله سایر فعالیتها با شاخص هدف سنجیده می شود. فعالیتهایی که بتوانند کمترین فاصله را با هدف مورد نظر داشته باشند توسعه یافته تر تلقی می شوند. (حکمتی فرید، ۱۳۸۲)

- شاخص ضریب مکانی ارزش افزوده

در این شاخص ارزش افزوده فعالیتهای اقتصادی منطقه نسبت به ارزش افزوده همان فعالیتهای اقتصادی در کل کشور سنجیده می شود و فعالیتهایی که از مزیت برخوردار هستند نمایان می شود. در ضریب مکانی ارزش افزوده صورت کسر سهم

ارزش افزوده فعالیت مورد نظر در منطقه $(\frac{Vr}{\sum_{r=1}^n Vr})$ و مخرج کسر سهم ارزش

افزوده فعالیت مورد نظر در کشور $(\frac{Vt}{\sum_{t=1}^n Vt})$ می باشد (سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۸۵).

$$I_i = \frac{\frac{Er}{\sum_{r=1}^n Er}}{\frac{Et}{\sum_{t=1}^n Et}}$$

¹ - Adanson

² - Zygmunt Hellwing

³ - wroclaw

- شاخص ضریب مکانی اشتغال

در این شاخص اشتغال فعالیت‌های اقتصادی منطقه نسبت به اشتغال همان فعالیت‌های اقتصادی در کل کشور سنجیده می‌شود و فعالیت‌هایی که از مزیت برخوردار هستند نمایان می‌شود. در ضریب مکانی اشتغال صورت کسر سهم اشتغال فعالیت مورد نظر در منطقه و $(\frac{Er}{\sum_{r=1}^n Er})$ و مخرج کسر سهم ارزش افزوده

فعالیت مورد نظر در کشور $(\frac{Et}{\sum_{t=1}^n Et})$ می‌باشد (سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۸۵).

$$I_2 = \frac{\frac{Er}{\sum_{r=1}^n Er}}{\frac{Et}{\sum_{t=1}^n Et}}$$

- شاخص بهره‌وری نسبی :

شاخص بهره‌وری از نسبت ارزش افزوده یک فعالیت به تعداد شاغلان آن فعالیت در سطح استان یا کشور به دست می‌آید. شاخص بهره‌وری نسبی نشانگر نسبت بهره‌وری منطقه (استان) به کشور می‌باشد و از فرمول زیر به دست می‌آید.

$$I_3 = \frac{\frac{V_{ir}}{L_{ir}}}{\frac{V_{it}}{L_{it}}}$$

به ترتیب مقدار ارزش افزوده ایجاد شده توسط فعالیت i در V_{it} و V_{ir} سطح منطقه و در کل کشور و L_{it} و L_{ir} میزان اشتغال فعالیت i را به ترتیب در سطح منطقه و در کل کشور نشان می‌دهد. (هاشمیان اصفهانی، ۱۳۷۸)

- شاخص تولید سرانه

این شاخص از نسبت تولید ناخالص داخلی به جمعیت به دست می‌آید و به عنوان معیاری برای اندازه‌گیری سهم هر نفر از ارزش تولید در نظر گرفته می‌شود.

$$I_4 = \frac{GDP_i}{P_i}$$

در این فرمول GDP_i بیانگر تولید ناخالص داخلی استان i ام و P_i بیانگر

تعداد جمعیت استان i ام می‌باشند. (بهشتی، ۱۳۸۵)

- شاخص رشد نسبی تولید

شاخص رشد تولید از نسبت ارزش افزوده در سال مورد نظر به سال پایه در سطح استان یا کشور به دست می‌آید. شاخص رشد نسبی تولید نشانگر نسبت رشد تولید منطقه (استان) به کشور می‌باشد و از فرمول زیر به دست می‌آید.

$$I_5 = \left(\frac{\frac{V_{rt}}{V_{r0}}}{\frac{V_{ct}}{V_{c0}}} \right) * 100$$

V_{rt} و V_{ct} به ترتیب مقدار ارزش افزوده ایجاد شده در سال t در سطح منطقه و در کل کشور و V_{r0} و V_{c0} به ترتیب مقدار ارزش افزوده ایجاد شده در سال پایه در سطح منطقه و در کل کشور را نشان می‌دهند.

شاخص رشد نسبی تولید در سال پایه برای همه مناطق ۱۰۰ می‌باشد و هر افزایشی بیش از ۱۰۰ نشان دهنده تغییرات بیشتر ارزش افزوده منطقه در مقایسه با

کشور می باشد. اگر مقدار عددی این شاخص کمتر از ۱۰۰ باشد، بدان معنی است که فعالیت های اقتصادی منطقه مورد نظر طی زمان توانسته با سایر مناطق کشور رقابت نموده و در مقایسه با سایر مناطق از توان ایجاد ارزش افزوده آن کاسته شده است (بهشتی، ۱۳۸۵).

ویژگیهای کلی منطقه

- موقعیت ویژه جغرافیایی در شمال غربی کشور، همسایگی با کشورهای آذربایجان، ارمنستان، نخجوان، ترکیه و عراق و قرارگیری بر مسیر گذرگاههای ارتباطی شمالی - جنوبی و شرقی - غربی کشور در جهت تقویت نقش منطقه‌ای و استفاده بیشتر از موقعیت جغرافیایی کشور

- تراکم جمعیتی بالای منطقه در مقایسه با کشور (دارا بودن ۷/۵ درصد از مساحت بدون احتساب دریاچه ارومیه) و ۱۲/۳ درصد از جمعیت کشور در سال ۱۳۸۵)

- شرایط اقلیمی مساعد و وجود تنوع اقلیمی در جهت کشت محصولات متنوع - برخورداری از منابع نسبتاً غنی آب و خاک، مراتع مستعد و قابلیت‌های بالای توسعه کشاورزی

- قرارگیری بخش اعظم اراضی دیم کشور در این منطقه - وجود ظرفیتهای بالفعل صنعتی (بویره در اطراف تبریز) و زمین‌های مساعد توسعه صنعتی در اکثر نواحی منطقه

- سازمان فضایی نسبتاً متعادل برای ایفای نقش به عنوان یک کلان منطقه در کشور (کلان شهر تبریز در مرکز و شهرهای بزرگ ارومیه و اردبیل در غرب و شرق و زنجان در جنوب منطقه)

- برخورداری از شبکه‌های نسبتاً مناسب برون منطقه‌ای و ضعف نسبی شبکه‌های درون منطقه‌ای

- ذخایر معدنی فلزی و غیرفلزی و امکان توسعه صنایع مرتبط با این منابع
 - وجود جاذبه‌های طبیعی و تاریخی - فرهنگی جهت توسعه گردشگری و عدم بهره‌برداری اصولی از این قابلیت‌ها در شرایط فعلی
 - چیرگی اقلیم سرد و کوهستانی و طولانی بودن دوره سرما در برخی از نواحی این منطقه
 - توسعه نیافتگی بخش صنعت متناسب با قابلیت‌ها و سنتی بودن فعالیتهای کشاورزی و خدمات در بسیاری از نواحی (پور محمدی، ۱۳۸۴)

شاخصهای جمعیتی و نیروی انسانی استانهای منطقه

بررسی شاخصهای جمعیتی استان‌های منطقه در سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد در مجموع ۸۶۶۹۶۷۱ نفر در استان‌های منطقه سکونت دارند که استان آذربایجان شرقی بیشترین و استان زنجان کمترین جمعیت را در این منطقه دارا می‌باشند. این تعداد جمعیت ۱۲,۳ درصد جمعیت کل کشور را تشکیل می‌دهند همچنین ۷,۵ درصد از مساحت کشور به استانهای منطقه اختصاص دارد که نشان می‌دهد تراکم جمعیت در این منطقه ۶۳ درصد بالاتر از متوسط کشوری می‌باشد.

نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۳۸۵ در منطقه ۴۰,۴ درصد بوده که بالاتر از نرخ مشارکت ۳۹,۴ درصدی کشور می‌باشد. استان آذربایجان شرقی با ۴۱,۴ درصد بالاترین و استان اردبیل و آذربایجان غربی با ۳۹,۳ درصد کمترین نرخ مشارکت را در بین استان‌های منطقه دارا می‌باشند.

نرخ بیکاری این منطقه ۹,۶ درصد می‌باشد که پائینتر از نرخ بیکاری ۱۲,۸ درصدی کشور می‌باشد. استان آذربایجان غربی با ۸,۹ درصد کمترین نرخ بیکاری و استان اردبیل با ۱۱,۴ درصد بیشترین نرخ بیکاری را دارا می‌باشند. (برگرفته از نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵)

جدول ۱- شاخصهای جمعیتی و نیروی انسانی استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵

شرح	جمعیت	تعداد شاغلین	سهم جمعیتی	نرخ مشارکت	نرخ بیکاری
کشور	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۰۴۷۶۳۹۵	۱۰۰,۰	۳۹,۴	۱۲,۸
استان آذربایجان شرقی	۳۶۰۳۴۵۶	۱۱۵۵۲۲۲	۵,۱	۴۱,۴	۹,۶
استان آذربایجان غربی	۲۸۷۳۴۵۹	۸۵۶۶۴۸	۴,۱	۳۹,۳	۸,۹
استان اردبیل	۱۲۲۸۱۵۵	۳۶۱۸۰۷	۱,۷	۳۹,۳	۱۱,۴
استان زنجان	۹۶۴۶۰۱	۳۰۲۷۰۶	۱,۴	۴۰,۷	۹,۴
استانهای منطقه	۸۶۶۹۶۷۱	۲۶۷۶۳۸۳	۱۲,۳	۴۰,۴	۹,۶

ماخذ: سایت مرکز آمار ایران www.sci.org.ir

شاخصهای کلان استانهای منطقه

مجموع تولید ناخالص داخلی استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵ برابر ۱۷۵۱۲۹ میلیارد ریال می باشد که ۷,۴ درصد کل تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل می دهد. استان آذربایجان شرقی ۳,۵ درصد، آذربایجان غربی ۲ درصد و استانهای اردبیل و زنجان هر کدام ۰,۹ درصد تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده اند. در مقایسه با سهم ۱۲,۳ درصدی جمعیت کشور تولیدات استانهای منطقه سهم کمتری را نسبت به سهم جمعیتی دارا می باشند.

تولید سرانه استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵ برابر ۲۰,۲ میلیون ریال می باشد که از متوسط تولید سرانه کشور با ۳۳,۸ میلیون ریال پائینتر می باشد. استان آذربایجان شرقی با ۲۳,۲ میلیون ریال رتبه اول، استان زنجان با ۲۳,۰ میلیون ریال و استانهای اردبیل و آذربایجان غربی با ۱۸ و ۱۶,۵ میلیون ریال رده های بعدی تولید سرانه استانهای منطقه را به خود اختصاص داده اند. رتبه کشوری تولید سرانه آذربایجان شرقی و زنجان به ترتیب برابر ۱۴ و ۱۵ و رتبه استانهای اردبیل و آذربایجان غربی به ترتیب برابر ۲۵ و ۲۸ می باشد.

بررسی روند تغییرات تولید ناخالص داخلی نشان می دهد که طی سالهای ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۵ رشد ارزش افزوده استانهای منطقه در مقایسه با متوسط کشوری کمتر

بوده و باعث گردیده است شاخص رشد نسبی تولید از عدد ۱۰۰ در سال پایه ۱۳۷۹ به ۹۱,۲ در سال ۱۳۸۵ کاهش یابد. در بین استانهای منطقه تنها استان زنجان شاهد افزایش شاخص رشد نسبی تولید بوده به طوری که رقم آن از ۱۰۰ در سال ۱۳۷۹ به ۱۰۵,۴ در سال ۱۳۸۵ رسیده است. بیشترین کاهش مقدار این شاخص مربوط به استان آذربایجان شرقی می باشد. مقدار این شاخص برای استانهای آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و اردبیل به ترتیب برابر ۸۸,۶، ۸۹,۶، و ۹۱,۶ بوده است (برگرفته از نتایج حسابهای منطقه ای استانهای کشور، ۱۳۸۵).

جدول ۲- شاخصهای کلان استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵

شاخص رشد نسبی تولید ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۹	رتبه کشوری تولید سرانه	تولید سرانه (میلیون ریال)	سهم از GDP	محصول ناخالص داخلی (میلیون ریال)	شرح
-	-	۳۳,۸	۱۰۰,۰	۲۳۸۱۰۳۹۱۹۳	کشور
۸۸,۶	۱۴,۰	۲۳,۲	۳,۵	۸۳۴۷۰۵۰۹	استان آذربایجان شرقی
۸۹,۸	۲۸,۰	۱۶,۵	۲,۰	۴۷۳۹۲۶۵۳	استان آذربایجان غربی
۹۱,۶	۲۵,۰	۱۸,۰	۰,۹	۲۲۰۹۵۷۷۳	استان اردبیل
۱۰۵,۴	۱۵,۰	۲۳,۰	۰,۹	۲۲۱۷۰۵۹۹	استان زنجان
۹۱,۲	-	۲۰,۲	۷,۴	۱۷۵۱۲۹۵۳۳	استانهای منطقه

ماخذ: سایت مرکز آمار ایران www.sci.org.ir

بررسی مزیت نسبی فعالیت‌های اقتصادی

برای شناسایی مزیت نسبی فعالیت‌های اقتصادی از شاخصهای ضریب مکانی ارزش افزوده، ضریب مکانی اشتغال و بهره وری نسبی نیروی کار استفاده می شود. به این منظور پس از محاسبه شاخصهای فوق الذکر با استفاده از روش تاکسونومی به اولویت بندی فعالیت‌های اقتصادی در ۱۵ بخش برای هر کدام از استانهای منطقه

پرداخته می شود. در این قسمت ابتدا به محاسبه شاخصهای فوق الذکر پرداخته و سپس اولویت بندی و مزیت نسبی فعالیتها در استانهای منطقه مشخص می گردد. - ضریب مکانی ارزش افزوده

این شاخص از نسبت سهم ارزش افزوده فعالیت موردنظر در استان به سهم ارزش افزوده همان بخش در کشور بدست می آید. در فعالیتهایی که مقدار این شاخص بزرگتر از یک باشد استان در آن فعالیت دارای مزیت نسبی خواهد بود. جدول شماره سه میزان ارزش افزوده بخشهای مختلف اقتصادی را برای استانهای منطقه نشان می دهد. چنانچه سهم ارزش افزوده هر فعالیت در استان به سهم ارزش افزوده همان فعالیت در سطح کشور تقسیم گردد شاخص ضریب مکانی ارزش افزوده محاسبه خواهد گردید که میزان آن به تفکیک بخشهای اقتصادی در جدول شماره چهار منعکس گردیده است.

در استان آذربایجان شرقی فعالیتهای: کشاورزی، شکار و جنگلداری، صنعت، تأمین آب، برق و گاز طبیعی، ساختمان، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای، هتل و رستوران، آموزش و بهداشت و مددکاری اجتماعی در استان آذربایجان غربی: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، ماهیگیری، ساختمان، هتل و رستوران، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، آموزش، بهداشت و مددکاری اجتماعی و سایر خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی و خانگی. در استان اردبیل: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، ساختمان، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای، هتل و رستوران، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، آموزش، بهداشت و مددکاری اجتماعی و سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی و در استان زنجان: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، صنعت، ساختمان، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، آموزش و بهداشت و مددکاری اجتماعی با دارا

بودن شاخص ضریب مکانی بزرگتر از یک از نظر ارزش افزوده در سطح کشور دارای مزیت نسبی می باشند.

جدول ۳- ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به تفکیک استانی منطقه به قیمت‌های جاری در سال ۱۳۸۵ (میلیون ریال)

ردیف	شرح فعالیت‌ها	کل کشور	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۲۱۰۱۷۱۵۸۰	۱۰۶۳۶۰۵۰	۹۴۱۷۴۴۲	۵۸۳۶۶۶	۴۵۲۹۵۹۰	۳۰۴۱۷۷۶۸
۲	ماهیگیری	۴۵۷۴۷۶۵	۴۵۸۹۳	۱۰۴۱۰۸	۱۸۶۴۱	۱۵۲۰۸	۱۸۳۸۵۰
۳	معادن	۵۰۹۲۶۰۹۸۹	۷۷۲۳۰۵	۳۲۰۲۱۹	۴۳۹۹۶	۹۸۵۷۹۵	۱۶۲۲۳۱۴
۴	صنعت	۳۰۷۱۴۵۴۵۱	۱۶۸۵۸۵۴۱	۴۵۷۳۲۹۷	۱۵۵۲۵۷۵	۴۵۵۲۹۵	۲۷۵۳۹۷۰۸
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۵۶۰۴۷۴۱۳	۳۵۷۳۵۴۹	۳۶۵۷۵۷	۱۸۸۴۵۹	۳۷۷۴۰	۴۵۰۵۲۰۵
۶	ساختمان	۱۱۶۶۳۵۰۴۹	۶۲۰۸۳۲۹	۳۷۱۷۸۳۷	۱۵۹۲۵۸۴	۲۰۷۲۸۰۱	۱۳۶۰۱۵۵۲
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای	۳۱۶۹۱۲۸۴۴	۱۶۴۸۸۳۸۲	۵۵۹۸۰۰۳	۳۹۴۷۰۱۹	۲۳۰۶۶۶۶	۲۸۳۴۰۰۴۱
۸	هتل و رستوران	۱۸۶۵۷۰۰۴	۷۴۶۲۲۴	۶۰۴۱۱۰	۴۹۲۹۰۵	۱۴۳۶۷۷	۱۹۸۶۹۱۷
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۱۶۹۸۸۳۶۷۵	۵۰۹۲۵۳۳	۴۴۸۱۴۱۴	۱۳۱۵۵۶۷	۱۰۵۳۰۷۹	۱۱۹۴۲۵۸۴
۱۰	واسطه‌گری‌های مالی	۶۵۹۹۹۸۰۴	۱۵۹۱۵۳۱	۸۴۰۹۸۷	۳۵۲۶۴۹	۳۶۵۱۰۸	۳۱۵۰۲۷۵
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۲۵۹۹۴۶۱۹۴	۸۲۵۱۴۹۲	۶۰۱۰۱۶۸	۱۹۵۷۶۶۵	۱۸۴۰۳۳۳	۱۸۰۵۹۶۵۸
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۱۲۸۶۹۲۶۴۱	۴۳۵۷۰۶۰	۴۶۲۲۱۶۸	۱۳۱۷۴۷۲	۱۲۷۶۶۷۲	۱۱۵۷۳۱۷۲
۱۳	آموزش	۱۱۲۷۶۰۲۴۲	۵۲۳۴۷۸۱	۳۶۶۰۸۷۶	۲۰۲۱۰۸۶	۱۶۲۲۵۹۳	۱۲۵۳۹۳۳۶
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۷۴۵۰۰۲۹	۳۲۸۴۱۳۵	۲۲۳۶۵۷۶	۹۶۰۵۳۸	۸۰۵۸۲۶	۷۲۸۷۰۷۵
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۳۷۷۶۰۸۸۶	۱۲۰۸۴۷۳	۱۰۰۲۲۹۹	۵۶۸۴۶۸	۲۲۸۰۷۸	۳۱۰۷۳۱۸

ماخذ: سایت مرکز آمار ایران www.sci.org.ir

جدول ۴- ضریب مکانی ارزش افزوده بخشهای مختلف اقتصادی کشور به تفکیک

استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵ (میلیون ریال)

ردیف	شرح فعالیتها	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱,۴۴	۲,۲۵	۲,۹۹	۲,۳۱	۱,۹۷
۲	ماهگیری	۰,۲۹	۱,۱۴	۰,۴۴	۰,۳۶	۰,۵۵
۳	معادن	۰,۰۲	۰,۰۳	۰,۰۱	۰,۲۱	۰,۰۴
۴	صنعت	۱,۵۷	۰,۷۵	۰,۵۴	۱,۵۹	۱,۲۲
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱,۸۲	۰,۳۳	۰,۳۶	۰,۷۲	۱,۰۹
۶	ساختمان	۱,۵۲	۱,۶۱	۱,۴۷	۱,۹۱	۱,۵۹
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱,۴۸	۰,۸۹	۱,۳۴	۰,۷۸	۱,۲۲
۸	هتل و رستوران	۱,۱۴	۱,۶۳	۲,۸۵	۰,۸۳	۱,۴۵
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۰,۸۶	۱,۳۳	۰,۸۳	۰,۶۷	۰,۹۶
۱۰	واسطه گریهای مالی	۰,۶۹	۰,۶۴	۰,۵۸	۰,۵۹	۰,۶۵
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۹۱	۱,۱۶	۰,۸۱	۰,۷۶	۰,۹۴
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۰,۹۷	۱,۸۰	۱,۱۰	۱,۰۷	۱,۲۲
۱۳	آموزش	۱,۳۲	۱,۶۳	۱,۹۳	۱,۵۵	۱,۵۱
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۱,۲۶	۱,۵۱	۱,۳۹	۱,۱۶	۱,۳۳
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۰,۹۱	۱,۳۳	۱,۶۲	۰,۹۳	۱,۱۲

ماخذ: محاسبات تحقیق

- ضریب مکانی اشتغال

این شاخص از نسبت سهم اشتغال فعالیت موردنظر در استان به سهم اشتغال همان بخش در کشور بدست می آید. در فعالیتهایی که مقدار این شاخص بزرگتر از یک باشد استان در آن فعالیت دارای مزیت نسبی خواهد بود. جدول شماره پنج

میزان اشتغال بخشهای مختلف اقتصادی را برای استانهای منطقه نشان می‌دهد. چنانچه سهم اشتغال هر فعالیت در استان به سهم اشتغال همان فعالیت در سطح کشور تقسیم گردد شاخص ضریب مکانی اشتغال محاسبه خواهد گردید که میزان آن به تفکیک بخشهای اقتصادی در جدول شماره شش منعکس گردیده است. در استان آذربایجان شرقی فعالیتهای: کشاورزی، شکار و جنگلداری و صنعت در استان آذربایجان غربی: فعالیت کشاورزی، شکار و جنگلداری در استان اردبیل: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، ساختمان و هتل و رستوران و در استان زنجان: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، معدن و صنعت با دارا بودن شاخص ضریب مکانی بزرگتر از یک از نظر اشتغال در سطح کشور دارای مزیت نسبی می‌باشند.

جدول ۵- اشتغال بخشهای مختلف اقتصادی کشور به تفکیک استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵

ردیف	شرح فعالیت‌ها	کل کشور	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۲۳۷۰۰۸	۲۵۲۸۹۹	۱۱۴۴۷۱	۸۹۰۸۳	۶۹۳۴۶۱	۲۳۷۰۰۸
۲	ماهگیری	۱۶۲	۷۹۷	۵۵۰	۶۵	۱۵۷۴	۱۶۲
۳	معدن	۱۹۶۷	۱۴۹۵	۵۴۸	۲۸۳۱	۶۸۴۱	۱۹۶۷
۴	صنعت	۲۷۱۱۸۳	۱۰۷۷۹۷	۳۶۵۳۵	۶۲۷۷۵	۴۷۸۲۰	۲۷۱۱۸۳
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱۰۶۶۳	۷۶۹۰	۲۹۷۵	۲۹۷۳	۲۴۳۰۱	۱۰۶۶۳
۶	ساختمان	۱۳۴۶۷۲	۱۰۶۷۹۸	۵۴۶۸۹	۳۶۶۵۳	۳۳۲۸۱۲	۱۳۴۶۷۲
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای	۱۳۷۲۲۸	۱۱۷۸۷۳	۴۵۷۴۶	۲۸۶۳۰	۳۲۹۴۷۷	۱۳۷۲۲۸
۸	هتل و رستوران	۸۳۷۸	۷۲۰۰	۴۴۰۲	۲۴۰۱	۲۲۳۸۱	۸۳۷۸
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۸۹۱۹۸	۷۳۸۲۵	۲۸۵۶۵	۱۸۷۵۴	۲۱۰۳۴۲	۸۹۱۹۸
۱۰	واسطه‌گری‌های مالی	۹۲۷۵	۷۰۲۷	۳۱۵۰	۳۰۷۹	۲۲۵۳۱	۹۲۷۵
۱۱	مستقلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۵۱۱۲	۱۳۰۷۱	۴۱۰۲	۳۳۰۸	۳۵۵۹۳	۱۵۱۱۲
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۹۴۵۴۵	۶۴۷۱۸	۲۳۰۲۳	۱۹۱۰۵	۲۰۱۳۹۱	۹۴۵۴۵
۱۳	آموزش	۵۸۷۷۳	۴۴۱۹۱	۲۳۴۶۶	۱۸۴۲۴	۱۴۴۸۵۴	۵۸۷۷۳
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۲۱۸۲۰	۱۵۳۸۴	۸۱۶۰	۶۸۸۳	۵۲۲۴۷	۲۱۸۲۰
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۱۴۶۷۲	۱۶۳۵۱	۷۱۸۹	۴۷۷۲	۴۲۹۸۴	۱۴۶۷۲

ماخذ: سایت مرکز آمار ایران www.sci.org.ir

جدول ۶- ضریب مکانی اشتغال بخشهای مختلف اقتصادی کشور به تفکیک استانهای

منطقه در سال ۱۳۸۵ (میلیون ریال)

ردیف	شرح فعالیتها	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱,۱۶	۱,۶۷	۱,۷۹	۱,۶۷	۱,۴۷
۲	ماهیگیری	۰,۰۴	۰,۲۵	۰,۴۲	۰,۰۶	۰,۱۶
۳	معدن	۰,۲۳	۰,۲۳	۰,۲۰	۱,۲۶	۰,۳۴
۴	صنعت	۱,۳۸	۰,۷۴	۰,۵۹	۱,۲۲	۱,۰۵
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۰,۸۴	۰,۸۲	۰,۷۵	۰,۸۹	۰,۸۳
۶	ساختمان	۰,۹۱	۰,۹۷	۱,۱۸	۰,۹۴	۰,۹۷
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۰,۸۶	۱,۰۰	۰,۹۲	۰,۶۹	۰,۸۹
۸	هتل و رستوران	۰,۷۷	۰,۸۹	۱,۲۹	۰,۸۴	۰,۸۹
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۰,۸۱	۰,۹۱	۰,۸۳	۰,۶۵	۰,۸۳
۱۰	واسطه گریهای مالی	۰,۶۱	۰,۶۲	۰,۶۶	۰,۷۷	۰,۶۴
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۶۰	۰,۷۰	۰,۵۲	۰,۵۰	۰,۶۱
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۰,۹۴	۰,۸۷	۰,۷۳	۰,۷۳	۰,۸۷
۱۳	آموزش	۰,۷۷	۰,۷۸	۰,۹۸	۰,۹۲	۰,۸۲
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۰,۷۴	۰,۷۱	۰,۸۹	۰,۸۹	۰,۷۷
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۰,۶۰	۰,۹۰	۰,۹۴	۰,۷۵	۰,۷۶

ماخذ: محاسبات تحقیق

- بهره وری نسبی بخشهای مختلف اقتصادی

بهره وری نیروی کار از نسبت ارزش افزوده یک فعالیت به تعداد شاغلان آن فعالیت به دست می آید. شاخص بهره وری نسبی نیز که از نسبت بهره وری استان به کشور بدست می آید نشان می دهد بهره وری استان چه میزانی از بهره وری کشور را تشکیل می دهد. در فعالیتهایی که مقدار این شاخص بیشتر از یک

می باشد بهره وری استان بالاتر از متوسط کشوری بوده و استان در آن فعالیت دارای مزیت نسبی خواهد بود. جدول شماره هفت میزان بهره وری بخشهای مختلف اقتصادی را برای استانهای منطقه نشان می دهد. چنانچه سهم بهره وری هر فعالیت در استان به سهم بهره وری همان فعالیت در سطح کشور تقسیم گردد شاخص بهره وری نسبی محاسبه خواهد گردید که میزان آن به تفکیک بخشهای اقتصادی در جدول شماره هشت منعکس گردیده است.

در استان آذربایجان شرقی: فعالیتهای ماهیگیری، تأمین آب، برق و گاز طبیعی، ساختمان، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای، آموزش و بهداشت و مددکاری اجتماعی در استان آذربایجان غربی: فعالیتهای ماهیگیری و بهداشت و مددکاری اجتماعی در استان اردبیل: فعالیتهای هتل و رستوران و آموزش و در استان زنجان: فعالیتهای ماهیگیری، ساختمان و آموزش با دارا بودن شاخص بهره وری نسبی بزرگتر از یک از نظر بهره وری در سطح کشور دارای مزیت نسبی می باشند.

جدول ۷- بهره وری بخشهای مختلف اقتصادی کشور به تفکیک استانهای منطقه در سال

۱۳۸۵ (میلیون ریال)

ردیف	شرح فعالیت‌ها	کل کشور	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کناورزی، شکار و جنگلداری	۵۸,۲	۴۴,۹	۳۷,۲	۵۱,۰	۵۰,۸	۴۳,۹
۲	ماهیگیری	۶۱,۰	۲۸۳,۳	۱۳۰,۶	۳۳,۹	۲۳۴,۰	۱۱۶,۸
۳	معدن	۳۳۴۴,۸	۱۳۸,۴	۲۱۴,۲	۸۰,۳	۳۴۸,۲	۲۳۷,۱
۴	صنعت	۸۸,۱	۶۲,۲	۴۲,۴	۴۲,۵	۷۲,۶	۵۷,۶
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۲۴۹,۳	۳۳۵,۱	۴۷,۶	۶۳,۳	۱۲۷,۰	۱۸۵,۴
۶	ساختمان	۴۴,۳	۴۶,۱	۳۴,۹	۲۹,۱	۵۶,۶	۴۰,۹
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای	۱۱۲,۱	۱۲۰,۲	۴۷,۵	۸۶,۳	۸۰,۶	۸۶,۰
۸	هتل و رستوران	۹۷,۰	۸۹,۱	۸۳,۹	۱۱۲,۰	۵۹,۸	۸۸,۸
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۸۷,۵	۵۷,۱	۶۰,۷	۴۶,۱	۵۶,۲	۵۶,۸

ردیف	شرح فعالیت‌ها	کل کشور	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱۰	واسطه‌گری‌های مالی	۲۴۳,۲	۱۷۱,۶	۱۱۹,۷	۱۱۲,۰	۱۱۸,۶	۱۳۹,۸
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۵۸۶,۵	۵۴۶,۰	۴۵۹,۸	۴۷۷,۲	۵۵۶,۳	۵۰۷,۴
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۷۲,۳	۴۶,۱	۷۱,۴	۵۷,۲	۶۶,۸	۵۷,۵
۱۳	آموزش	۸۳,۲	۸۹,۱	۸۲,۸	۸۶,۱	۸۸,۱	۸۶,۶
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۱۴۳,۰	۱۵۰,۵	۱۴۵,۴	۱۱۷,۷	۱۱۷,۱	۱۳۹,۵
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۸۷,۲	۸۲,۴	۶۱,۳	۷۹,۱	۶۸,۸	۷۲,۳

ماخذ: محاسبات تحقیق

جدول ۸- بهره‌وری نسبی بخشهای مختلف اقتصادی استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵ (میلیون ریال)

ردیف	شرح فعالیت‌ها	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۰,۷۷	۰,۶۴	۰,۸۸	۰,۸۷	۰,۷۵
۲	ماهگیری	۴,۶۴	۲,۱۴	۰,۵۶	۳,۸۳	۱,۹۱
۳	معدن	۰,۰۴	۰,۰۶	۰,۰۲	۰,۱۰	۰,۰۷
۴	صنعت	۰,۷۱	۰,۴۸	۰,۴۸	۰,۸۲	۰,۶۵
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱,۳۴	۰,۱۹	۰,۲۵	۰,۵۱	۰,۷۴
۶	ساختمان	۱,۰۴	۰,۷۹	۰,۶۶	۱,۲۸	۰,۹۲
۷	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱,۰۷	۰,۴۲	۰,۷۷	۰,۷۲	۰,۷۷
۸	هتل و رستوران	۰,۹۲	۰,۸۷	۱,۱۵	۰,۶۲	۰,۹۲
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۰,۶۵	۰,۶۹	۰,۵۳	۰,۶۴	۰,۶۵
۱۰	واسطه‌گری‌های مالی	۰,۷۱	۰,۴۹	۰,۴۶	۰,۴۹	۰,۵۷
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۹۳	۰,۷۸	۰,۸۱	۰,۹۵	۰,۸۷
۱۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری	۰,۶۴	۰,۹۹	۰,۷۹	۰,۹۲	۰,۷۹
۱۳	آموزش	۱,۰۷	۱,۰۰	۱,۰۳	۱,۰۶	۱,۰۴
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۱,۰۵	۱,۰۲	۰,۸۲	۰,۸۲	۰,۹۸
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۰,۹۴	۰,۷۰	۰,۹۱	۰,۷۹	۰,۸۳

ماخذ: محاسبات تحقیق

- رتبه بندی بخشهای مختلف اقتصادی بر اساس شاخصهای تعیین شده همان طور که ملاحظه گردید شاخصهای ضریب مکانی ضریب مکانی ارزش افزوده، ضریب مکانی اشتغال و بهره وری نسبی بخشهای مختلف اقتصادی هر کدام از یک بعد مزیت نسبی بخشها را مورد بررسی قرار می دهند. روش تاکسونومی روش ساده ای می باشد که با تلفیق این شاخصها رتبه بندی واحدی را برای فعالیتهای مختلف انجام می دهد. نتایج این رتبه بندی برای فعالیتهای مختلف و به تفکیک استانهای منطقه در جدول شماره ۹ منعکس گردیده است.

در استان آذربایجان شرقی: فعالیتهای تأمین آب، برق و گاز طبیعی، ساختمان، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، صنعت، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای واسطه گری‌های مالی، کشاورزی، شکار و جنگلداری، آموزش، بهداشت و مددکاری اجتماعی، هتل و رستوران، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، ماهیگیری و معدن

در استان آذربایجان غربی: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، ساختمان، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، هتل و رستوران، آموزش، بهداشت و مددکاری اجتماعی، سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، ماهیگیری، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای واسطه گری‌های مالی، صنعت، تأمین آب، برق و گاز طبیعی و معدن

در استان اردبیل: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، هتل و رستوران، آموزش، سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی، ساختمان، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، بهداشت و مددکاری اجتماعی، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای واسطه گری‌های مالی، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، صنعت، ماهیگیری،

تأمین آب، برق و گاز طبیعی و معدن در استان زنجان: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، ساختمان، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، صنعت، آموزش، بهداشت و مددکاری اجتماعی، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی، هتل و رستوران، تأمین آب، برق و گاز طبیعی، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها، واسطه گری های مالی، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، ماهیگیری و معدن و در استانهای منطقه: فعالیتهای کشاورزی، شکار و جنگلداری، ساختمان، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، آموزش، هتل و رستوران، بهداشت و مددکاری اجتماعی، اداره امور عمومی، و خدمات شهری، عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها، واسطه گری های مالی، صنعت، سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی، تأمین آب، برق و گاز طبیعی، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار، ماهیگیری و معدن

رتبه های اول تا پانزدهم فعالیتهای اقتصادی را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۹- رتبه بندی و تعیین مزیت نسبی بخشهای مختلف اقتصادی کشور به تفکیک استانهای منطقه در سال ۱۳۸۵

ردیف	شرح فعالیتها	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان	استانهای منطقه
۱	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۷	۱	۱	۱	۱
۲	ماهیگیری	۱۴	۱۰	۱۳	۱۴	۱۴
۳	معدن	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
۴	صنعت	۴	۱۳	۱۲	۴	۱۰
۵	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱	۱۴	۱۴	۱۰	۱۲
۶	ساختمان	۲	۳	۵	۲	۲
۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۵	۱۱	۸	۱۱	۸
۸	هتل و رستوران	۱۰	۵	۲	۹	۵
۹	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۳	۴	۶	۳	۳
۱۰	واسطه گری های مالی	۶	۱۲	۹	۱۲	۹
۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۳	۹	۱۱	۱۳	۱۳
۱۲	اداره امور عمومی و خدمات شهری	۱۱	۲	۱۰	۷	۷
۱۳	آموزش	۸	۶	۳	۵	۴
۱۴	بهداشت و مددکاری اجتماعی	۹	۷	۷	۶	۶
۱۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی	۱۲	۸	۴	۸	۱۱

خلاصه یافته‌ها و نتیجه‌گیری

منطقه شامل استانهای آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و زنجان با دارا بودن ۷/۵ درصد از مساحت (بدون احتساب دریاچه ارومیه) و ۱۲/۳ درصد از جمعیت کشور در سال ۱۳۸۵ یکی از مناطق مهم کشور محسوب می‌شود. موقعیت ویژه جغرافیایی در شمال غربی کشور، همسایگی با کشورهای آذربایجان، ارمنستان، نخجوان، ترکیه و عراق و قرارگیری بر مسیر گذرگاههای ارتباطی شمالی - جنوبی و شرقی - غربی کشور در جهت تقویت نقش منطقه‌ای این منطقه را به یکی از مناطق اسرناژیک کشور مبدل نموده است.

برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز ملی لازم است برای هر کدام از استانهای این منطقه نقشی مشخص تعریف شده و برنامه ریزی منطقه‌ای بر اساس آن صورت پذیرد. در این راستا این مقاله پس از ارائه ویژگیهای کلی منطقه، شاخصهای جمعیتی، نیروی کار و کلان استانهای منطقه، به بررسی مزیت هر کدام از استانهای منطقه پرداخته است. در این بررسی شاخصهای بهره‌وری نسبی نیروی کار، ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال در سال ۱۳۸۵، جهت شناسایی و اولویت بندی فعالیتهای ۱۵ بخشی اقتصاد در هر کدام از استانهای منطقه مورد استفاده قرار گرفته است. رتبه بندی فعالیتهای از طریق روش تاکسونومی صورت پذیرفته و در نهایت مزیت‌های نسبی هر استان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. تحلیل مزیت نسبی هر کدام از فعالیتهای اقتصادی در استانهای منطقه به صورت خلاصه به شرح ذیل می‌باشد:

۱- کشاورزی، شکار و جنگلداری

در این فعالیت تمام استانهای منطقه دارای مزیت نسبی می‌باشند به طوری که ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال در تمام استانهای منطقه بالاتر از یک بوده ولی بهره‌وری نسبی این فعالیت در تمام استانها پائینتر از یک می‌باشد.

این فعالیت در تمام استانها به غیر از استان آذربایجان شرقی اولویت اول رتبه بندی فعالیتها را تشکیل می دهد.

۲- ماهیگیری

این فعالیت در سطح منطقه از مزیت نسبی چندانی برخوردار نمی باشد بطوری که ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال آن در اکثر استانها (بجز آذربایجان غربی) پایینتر از یک می باشد ولی با توجه به این که بهره وری نسبی این فعالیت در استانهای آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، زنجان و کل منطقه بسیار بالاتر از یک می باشد با سرمایه گذاری و ادامه توجه به بخش شیلات می توان این بخش را در آینده جزو فعالیتهای مزیت دار استان قلمداد نمود.

۳- معدن

هر سه شاخص ضریب مکانی ارزش افزوده، ضریب مکانی اشتغال و بهره وری نسبی در استانهای منطقه، کمتر از یک می باشد. علت این امر به وجود بخش نفت و گاز در آمار کشوری برمی گردد که باعث گردیده است سهم ارزش افزوده و اشتغال استانهای منطقه در این بخش بسیار کمتر از کشور باشد. با این حال، وجود قابلیتها و ذخایر متعدد معدنی در استانهای منطقه پتانسیل خوبی جهت توسعه فعالیتهای معدنی و فرآوری مواد معدنی را فراهم نموده است.

۴- صنعت

ضریب مکانی ارزش افزوده و اشتغال در بخش صنعت استانهای آذربایجان شرقی و زنجان در حد قابل توجهی بالاتر از یک بوده و باعث گردیده بخش صنعت رتبه چهارم فعالیتهای این استانها را به خود اختصاص دهد. بهره وری نسبی این بخش در کلیه استانهای منطقه پائینتر از یک می باشد و در مجموع رتبه این بخش در کل منطقه برابر ۱۰ می باشد.

۵- تأمین آب، برق و گاز طبیعی

بالا بودن ضریب مکانی ارزش افزوده و بهره‌وری نسبی این بخش در استان آذربایجان شرقی باعث شده است این فعالیت به رتبه اول فعالیتهای استان تبدیل گردد. این بخش در سایر استانهای منطقه از مزیت نسبی برخوردار نمی‌باشد.

۶- ساختمان

ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در تمام استانهای منطقه در حد قابل توجهی بالاتر از یک می‌باشد و ضریب مکانی اشتغال نیز در برخی از استانها بالاتر از یک و در برخی از استانها نزدیک یک می‌باشد. بهره‌وری نسبی این بخش نیز در استانهای آذربایجان شرقی و زنجان بالاتر از یک بوده و در سایر استانها نزدیک یک می‌باشد. این عوامل باعث گردیده بخش ساختمان رتبه دوم فعالیتهای منطقه را به خود اختصاص دهد.

۷- عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها

ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در استانهای آذربایجان شرقی و اردبیل بالاتر از یک بوده و در استانهای آذربایجان غربی و زنجان کمتر از یک می‌باشد که باعث گردیده در مجموع ضریب مکانی این فعالیت در استانهای منطقه بیشتر از یک باشد. ولی ضریب مکانی اشتغال و بهره‌وری نسبی آن در استانهای منطقه پایینتر از یک بوده و در مجموع رتبه ۸ را کسب نموده است.

۸- هتل و رستوران

ضریب مکانی ارزش افزوده و اشتغال و بهره‌وری نسبی این فعالیت در استان اردبیل بطور چشمگیری بالاتر از یک بوده و باعث شده این فعالیت بعد از بخش کشاورزی اولویت دوم استان اردبیل را به خود اختصاص دهد. در سایر استانها نیز به غیر از استان زنجان این فعالیت از ضریب مکانی ارزش افزوده بزرگتر از یک

برخوردار می باشد. در مجموع این فعالیت رتبه پنجم فعالیتهای استانهای منطقه را دارا می باشد.

۹- حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات

ضریب مکانی ارزش افزوده و اشتغال این بخش در اکثر استانها نزدیک یک بوده و بهره وری نسبی آن در تمام استانها پائینتر از یک می باشد. این فعالیت در بین بخشهای مختلف رتبه سوم را در منطقه کسب نموده است.

۱۰- واسطه گریهای مالی

شاخصهای تعیین مزیت نسبی در تمام استانهای منطقه برای این شاخص کمتر از یک بوده و این فعالیت در مجموع رتبه نهم فعالیتهای منطقه را کسب نموده است.

۱۱- مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار

شاخصهای ضریب مکانی اشتغال، ضریب مکانی ارزش افزوده و بهره وری نسبی (به غیر از ضریب مکانی ارزش افزوده برای استان آذربایجان غربی) کمتر از یک بوده و این فعالیت در مجموع رتبه سیزدهم فعالیتهای منطقه را کسب نموده است.

۱۲- اداره امور عمومی و خدمات شهری

شاخص ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در اکثر استانهای منطقه بالاتر از یک بوده و شاخص ضریب مکانی اشتغال و بهره وری نسبی آن کمتر از یک بوده و در مجموع در استانهای منطقه رتبه هفت فعالیتهای منطقه را کسب نموده است.

۱۳- آموزش

ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در تمام استانهای منطقه در حد قابل توجهی بالاتر از یک بوده و بهره وری نسبی آن نیز در برخی استانها بالاتر از یک و در بقیه نزدیک یک بوده است. در مجموع این فعالیت رتبه ۵ فعالیت استانهای منطقه را کسب نموده است.

۱۴- بهداشت و مددکاری اجتماعی

ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در تمام استانهای منطقه بالاتر از یک می باشد و بهره وری نسبی آن نیز در استانهای منطقه بالاتر از یک یا نزدیک یک می باشد. این فعالیت در مجموع رتبه ۶ فعالیت استانهای منطقه را کسب نموده است.

۱۵- سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی

ضریب مکانی ارزش افزوده این فعالیت در سطح منطقه بالاتر از یک بوده ولی ضریب مکانی اشتغال و بهره وری نسبی آن پائینتر از یک بوده و در مجموع رتبه یازدهم فعالیت استانهای منطقه را کسب نموده است.

منابع و مآخذ:

- بیدآباد، بیژن (۱۳۶۲)، آنالیز تاکسونومی و کاربرد آن در طبقه‌بندی شهرستانها و ایجاد شاخصهای توسعه جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سازمان برنامه و بودجه، اراک.
- اثنی عشری، ابوالقاسم و احسان فر، محمدحسین (۱۳۸۳)، بررسی تحلیلی ساختار صنعتی و مزیت نسبی صنایع استان مازندران، پژوهشهای اقتصادی، شماره چهارم.
- بهشتی، محمد باقر (۱۳۸۵)، مطالعه و تدوین استراتژی توسعه صنعتی استان آذربایجان شرقی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی، تبریز.
- پورمحمدی، محمد رضا (۱۳۸۴)، طرح پایه آمایش استان آذربایجان شرقی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی، تبریز.
- حکمتی فرید، صمد (۱۳۸۲)، رتبه بندی شهرستانهای استان آذربایجان شرقی از نظر توسعه، سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی، تبریز.
- سازمان مدیریت صنعتی نمایندگی آذربایجان (۱۳۸۵)، تعیین زمینه های سرمایه گذاری در استان آذربایجان شرقی به تفکیک بخش های عمده اقتصادی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی، تبریز.
- مرکز آمار ایران، حساب های منطقه ای (حساب تولید استان های کشور)، سالهای ۱۳۷۹ الی ۱۳۸۵.
- مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۸۵
- هاشمیان اصفهانی، مسعود (۱۳۷۸)، تعیین اولویتهای سرمایه گذاری صنعتی جهت تقویت مزیت‌های نسبی صادرات صنعتی، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران.
- هاشمیان اصفهانی، مسعود، یوسف حسن پور (۱۳۷۶)، تعیین اولویت های سرمایه گذاری صنعتی در استان کرمانشاه براساس تحلیل ساختاری و مزیت نسبی، مجموعه مقالات همایش شناخت استعداد های بازرگانی اقتصادی استان کرمانشاه، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.

-
- Batra, Amita & Zeba Khan.(2005)" Revealed comparative advantage:An analysis for India and China." Working Paper No 168
  - Busse, Matthias, (2002) "Comparative Advantage, Trade and Labour Standards." Economics Bulletin, Vol. 6, No. 2,pp. 1-8.
  - Ferto, I. and L. J. Hubbard (2003). "Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri-Food Sectors." The World Economy 26(2): 247-259.
  - Laursen, K. (1998). Revealed Comparative Advantage and the Alternatives as Measures of International Specialisation, Danish Research Unit for Industrial Dynamics.
  - Makosholo & Joost.(2006)" The comparative advantage of selected long-term crops in Lesotho." Agrekon, Vol 45, No 2 .
  - www.sci.org.ir